

YAQUT ƏLİYEV
ADU
Rəşid Behbudov134
yaqut@mail.ru

XARİCİ DİLLƏRİN TƏDRİSİNDƏ MOTİVASİYANIN ROLU

XÜLASƏ

Dili professional məqsədlərlə öyrənən və Azərbaycanın ali və orta məktəblərində Azərbaycan ədəbiyyatını tədris edən və ya tərcüməçi, filoloq kimi fəaliyyət göstərən ali ixtisas məktəblərinin məzunları mətnləri, o cümlədən formal və qeyri-formal xarakter daşıyan mətnləri, müasir və klassik ədəbiyyat nümunələrini dinləyib öz münasibətlərini, mövqeyini, fikir və ideyalarını bildirmək qabiliyyətinə yiyələnmişdirlər. Əksər hallarda ixtisası dil olan fakültələrdə dili professional məqsədlərlə öyrənən tələbələr xarici ədəbiyyat nümunələri olan və dünya ədəbiyyatının xəzinəsinə daxil edilmiş əsərlərlə tanış deyillər. Bəzən onlar həmin əsərlər haqqında heç bir məlumata malik deyil. Onu da xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, klassik ədəbiyyat nümunələrində personajların istifadə etdiyi nitq modelləri, bu gün istifadə edilən dildən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. Buna görə də audio və video materialların seçiminə diqqət yetirmək lazımdır. Müasir universitet tələbəsi təkcə bu və ya digər sahədə ixtisaslaşmış kadr kimi formalaşmamalıdır. O, həm də ünsiyyətə hazır olmalı və müxtəlif insanlarla ünsiyyət qurmaq, komanda tərkibində işləyə bilmək, ətrafdakılara motivasiya verə bilmək kimi tamamilə yeni sosial bacarıqlara yiyələnəlidir. Məhz bu baxımdan ədəbi xəzinə əlçatan olmalıdır. Qloballaşma prosesinin labüdlüyünü və bu prosesə inteqrasiyanın qaçılmaz olduğunu nəzərə alaraq, elm və təhsil sahələrinin qloballaşma proseslərinə adaptasiyası dildə onun təmin olunmasını şərtləndirən amillər sırasına daxil olmuşdur. İlk öncə ona görə ki, məhz bu sahələrdə təkcə yeni bilik və texnologiyalar deyil, həm də insanın fikirlərinin ifadəsinin bu və ya digər formalarının yeni mexanizm və üsulları da gündəmi zəbt edir. Bu zaman audio və video vasitələrdən istifadə vacib sayılır.

Açar sözlər: təhsil, şifahi nitq, kontekst, dil

Bu gün təhsildə başlıca istiqamət onun şəxsiyyətyönümlü olması, subyektin subyektə münasibəti üzərində qurulması ilə bağlıdır. Ona görə də tədris prosesində təfəkkür fəaliyyətinə geniş imkanlar yaradılmalıdır[1, s.132-135]. Milli Kurikulumda müəllimlərə ənənəvi tədris üsullarının əvəzinə yeni pedaqoji texnologiyalardan istifadə tövsiyə olunur. Bu dövlət sənədində müəllim bilik ötürən deyil, pedaqoji prosesi təşkil edən, ona nəzarət edən, tələbəyə isə passiv bilik qazanan yox, bu prosesdə fəal biliklər toplusu əldə edən subyekt kimi xarakterizə olunur. Dərs təlimin malik olduğu digər formalar üçün bünövrə rolunu oynayır. Digər formaların səmərəliliyi məhz dərsin keyfiyyəti ilə sıx bağlıdır. Buraya ev tapşırıqları, əlavə məşğələlər və s. daxildir. Dərsi lazımi səviyyədə qurmaq üçün onun tiplərini bilmək və düzgün təşkil etmək lazımdır. Dərsin tipləri dərsdə yerinə yetirilən əsas didaktik məqsədə görə müəyyən olunur. Pedaqoji ədəbiyyatda mürəkkəb dərs adlandırılan dərs tipində məqsədlər müxtəlif olsa da, yeni biliklər vermək əsas məqsədlər sırasında yer alır. Məhz bu baxımdan onu birinci tipə aid edirlər. Hər bir dərs spesifik quruluşa malikdir.

Bu mənada dərsin sərhədləri yoxdur. Hər bir dərs müəllimə xas olan pedaqoji-metodik sima ilə yanaşı onun fəaliyyətini də təcəssüm etdirir. Odur ki, müəllim dərsə verilən müasir tələbləri yaxşı bilməli və onları düzgün tətbiq etməyi bacarmalıdır.

Bu zaman dərs - diskussiya, dərs- konfrans kimi fəaliyyətlərin yerinə yetirilməsi vacib sayılır. Dərsə qoyulan tələblər müxtəlifdir.

Onları iki qrupda təsnif edirlər:

1. Ümumi tələblər
2. Xüsusi tələblər.

Dərsə qoyulan ümumi tələblər təlimin prinsiplərində göstərilmişdir.

Dərsə aid didaktik prinsiplər (həyatla əlaqə, elmilik, sistematiklik, şüurluluq və fəallıq, əyanilik, müvafiqlik, fərdi yanaşma və s.) bütövlükdə reallaşdırılmalıdır.

Xüsusi tələblərə gəlinə bunlar birbaşa dərslə bağlıdır.

Beləliklə, dərsi 7 hissəyə bölərək təsnif edirlər:

1. Dilöyrənənlərdə motivasiyanın olması;
2. Tədqiqatın təşkili məsələləri;
3. Toplanmış məlumatın mübadilə edilməsi;
4. Toplanmış məlumatın təşkil olunması;
5. Gəlinən nəticələrin ümumiləşdirilməsi;
6. Tətbiqetmə;
7. Biliyin dəyərləndirilməsi və ya refleksiya.

Motivasiya müəllim tərəfindən problemin dilöyrənənlər qarşısında qoyulması və bundan sonra dilöyrənənlərin fərziyyələr irəli sürməsi kimi anlaşılar. Fəal dərslərin əsasını motivasiya təşkil edir. Motivasiya dedikdə dilöyrənənlərdə dərslə bağlı yaradılan maraqlar başa düşülür.

Motivasiyanın əsas qayəsi dilöyrənənləri qoyulan problemlə bağlı həvəsləndirmək, onların diqqətini cəkmək və fəal təlimə cəlb etməkdir.

Məsələn, motivasiya aşağıdakı vasitələrlə həyata keçirilə bilər:

1. Suallar əsasında motivasiya;
2. Şəkillərlə bağlı motivasiya;
3. İnteqrasiya ilə bağlı motivasiya;
4. Mövzunun adını sual verərək aydınlaşdırmaq;
5. Keçilmiş mövzu ilə əlaqədar filmə baxmaq, şərh söyləmək.

Onlar xarici dil öyrənərkən belə təfəkkürü heç bir söz və ifadə vasitəsilə qazana bilməzlər [1,s.148]. M. Üiliams və R. Burdenə görə, motivasiyanın gücü tələbənin nə qədər uğur qazanmaq istəyi ilə birbaşa əlaqəlidir [3,s.76].

Qeyd edək ki, metodistlərin araşdırmalarına görə motivasiyanın iki növü müəyyənləşdirilir:

1. Xarici;
2. Daxili.

Daxili motivasiya isə insanın daxili "öyrənmə ehtirasları" üzərində qurulur. Göstərilən bütün bu məsələlər xarici dilin tədrisində yerinə yetirilir. Müvafiq ədəbiyyatın oxunması ilə yanaşı qabaqcıl müəllimlərin tədris üsullarından da xarici dil dərslərinə motivasiya mənbəyi olaraq tətbiq etmək olar. Xarici dil öyrənməyin faydaları barədə çox danışmağa ehtiyac yoxdur, çünki bu haqda bütün dövrlərdə çox danışılmış və çox yazılmışdır. Hazırkı qloballaşan dünyada isə xarici dil bilmək artıq bir üstünlük deyil, vacib şərt olaraq irəli sürülməkdədir. Həm təhsildə, həm də karyerada xarici dil bilmək uğur qazanmaq üçün insanın qarşısında böyük imkanlar açır. Xarici dilin öyrənilməsinin səmərəliliyinin çoxaldılması müasir tədris sisteminin qarşısında duran əsas vəzifələr kimi dəyərləndirilir. Xarici dilin öyrənilməsinin intensivləşdirilməsi müasir tədris metodologiyasının və texnoloji avadanlıqların- kompüter, audio-video texnikanın, elektron vəsaitlərin müntəzəm istifadəsini tələb edir. Metodiki ədəbiyyatların təhlili də göstərir ki, artıq ənənəvi birtərəfli tədrisdən kommunikativ-interaktiv tədris metodologiyasına maraq artmışdır. Ənənəvi metodda müəllim öz işini izah etmək, tapşırıq vermək və yoxlamaq üzərində qurur, tələbə-müəllim ünsiyyəti birbaşa deyil, dolayı şəkildə həyata keçirilir.

Motivasiyaedici tədris mühitində müəllim bilavasitə tələbə ilə ünsiyyət yaradır, tələbə isə əsas funksional fiqura çevrilərək bacarıqlarını ifadə etmək imkanı qazanır. Bu zaman tələbə

dil baryerlərini daha rahat aşır, yad dildə danışmaq utancaqlığı zamanla aradan qalxır, dərs vaxtı həm də real situasiyaların məşqini etməyə imkan verir. Dərs vəsaiti olaraq audio-video texnikadan istifadə, danışaraq göstərə bilmək tələbələri daha çox maraqlandıraraq dərsə həvəsini artırır və motivasiyasını yüksəldə bilər. Bu da bir həqiqətdir ki, dil öyrənən həvəsi olmadığı işi görmək istəmir, və ya “mən bunu qavraya bilmirəm” deyərək yanlış fikirlərlə dərstdən uzaqlaşır. Bu cür tələbələri dərsə cəlb etmək üçün təkcə tələbə-müəllim ünsiyyətini qurmaqla kifayətlənməməli, eyni zamanda onların öz aralarındakı kommunikasiyanı gücləndirmək lazımdır. Bunun ən yaxşı yolu müəyyən oyunlar təşkil etmək, onlara rollar vermək, birgə mahnılar oxumaq, hər kəsi müzakirələrdə iştiraka cəlb etməkdir.

Məsələn: götürək oxu prosesini. Oxunun təlimi zamanı motivasiyanın rolunu danmaq olmaz. Belə ki, metodiki ədəbiyyatda təkcə oxu vərdişləri ilə bağlı altı “Cs” formullu motivasiya növləri qeyd edilir.

Bunlar aşağıdakılardan ibarətdir:

1. Seçim imkanı (choice);
2. Həvəsləndirmə (challenge);
3. Nəzarət (control);
4. Əməkdaşlıq (collaboration);
5. Məna sintezi (Constructing meaning);
6. Nəticələr (consequences).

Xarici dildə oxu prosesi və təşkili ilə bağlı motivasiya məsələləri hər zaman tədqiqatçıların diqqət mərkəzində dayanan ən ümdə problemlərdən biri olmuşdur. Bu mənada bu gün də öz aktuallığını itirmir.

Motivasiyanın oxu vərdişlərinin mənimsənməsində xüsusi yeri olan doqquz koqnitiv komponenti vardır ki, onlar aşağıdakılardır:

1. Cəldlik (fluency);
2. Lüğət (vocabulary);
3. Elmi dünyagörüş (world knowledge);
4. Motivasiya (motivation);
5. Məqsədlərin və hədəflərin müəyyənləşməsi (purposes, goals);
6. Koqnitiv və meta-koqnitiv strategiyalar (cognitive and meta-cognitive strategies);
7. Dil bilikləri (linguistic knowledge);
8. Diskursa dair biliklərin formalaşdırılması (discourse knowledge);
9. Mətnin özündə ehtiva etdiyi məlumatlara inteqrasiya (integrating non-print information with text).

Qeyd etməliyik ki, oxu şifahi nitqin inkişaf etdirilməsində, lüğət tərkibinin zənginləşdirilməsində də mühüm rola malkdır. Bu zaman tələbələrin canlı dillə tanışlığı imkan verir ki, onlar öz qəhrəmanları, tanış olduqları hadisələr barədə rəy və təkliflərini söyləsinlər. Əlbəttə ki, burada iş mətnin tutumundan və tələbələrin motivasiyasından birbaşa asılı olur. Burada mütləq mətn öncəsi iş vacib hesab olunur. Bu zaman dil öyrənənlər öz təcrübələrindən də istifadə edə bilərlər. Dərsin sonunda iştirakçılar əsərin I fəslini oxuyurlar. Belə ki, qabaqcadan müəyyənləşdirmə (prediction), illustrasiya və başlıqlarla assosiasiya, suallara cavab, tapşırıqların yerinə yetirilməsi və motivəedici suallar buraya aid edilə bilər. Artıq mətnlə işə başlarkən tələbələr plan qurmalı, cümlələri məntiqi cəhətdən qruplaşdırmağı bacarmalı, suallara cavab verməli, personajların portretini sözlə cizməyi bacarmalıdırlar. Bununla bərabər, leksik-qrammatik tapşırıqların yerinə yetirilməsində maraqlı olmalıdırlar. Mətnlə bağlı motivasiyaedici suallardan bəhs edərkən “QARs” strategiyasının adını çəkmək olar. Bu termin “Sual -cavab Əlaqələri” (Question–Answer Relationships (QARs)) adlanır.

Oxunun təlimi zamanı dörd motivasiyaedici strategiya ön planda dayanır.

“Question-Answer Relationships” adlı başlığa aşağıdakıları daxil etmək olar:

1. *Həmin an (Right there)*;

2. *Düşün və araşdır (Think and search);*

3. *Müəllif və siz (Author and you);*

4. *Mən (On my own).*

“Elaborative interrogation” adlanan strategiya tələbələrə motivasiyaedici təsir göstərməkdə əla vasitə hesab olunur. Bu baxımdan “why” tipli suallar da tələbələr üçün daha motivasiyaedici, faydalı və öyrədicidir.

Beləliklə, aydın olur ki, mətnlər üzərində aparılan müxtəlif motivasiyaedici əməliyyatlar tələbələr tərəfindən həm maraqla qarşılanır, həm də onlarda həvəs oyadır.

Ədəbiyyat

1. Гурчив П.Б. Основы обучения устной речи на языковых факультетах. Часть 2. Владимир: 1974
2. Дистервег Ф.А. Дидактика: Учебное пособие. М.: Наука, 2005
3. Clarke D.F. 1989. Material adaptation: Why leave it all to the teacher? // ELT Journal, № 43, 2, pp.133-141
4. Cole R.A. and D.M. Williams. Pupil responses to teacher questions // Cognitive Level, length and syntax. Educational Leadership, 1973, № 31, pp. 142-145

Y.Aliyeva

The role of motivation in teaching of languages

Summary

The article deals with the **comparative analyses of traditional and student –centred ways of ELT**. Today the main goal of teaching and learning foreign languages in the global world is developing language learners’ ability to use the target language for communication.

The main aim of State program is to form a unique national education by means of ICT and provide qualitative educative opportunity in order to integrate into worldwide education system. The process of teaching languages should be based on the communicative – functional approach to teaching languages. The author tries to detect and describe the ways on this problem. The whole process of teaching speech should be goal-oriented systematic. One of the main goals of language learning is to acquire the ability to communicate effectively. The article deals with the developing communicative competence in language faculties and working out effective ways of listening skills. Today the main goal of teaching and learning foreign languages in the global world is developing language learners’ ability to use the target language for communication. The process of teaching English should be based on the communicative – functional approach to teaching languages. The whole process of teaching oral speech should be goal-oriented systematic. It will make the process of teaching oral speech more effective. The article is devoted to the mass media in modern methodology. While analyzing great attention was given to the facts taken from the literature. One of the important goals of the article is to detect and find out the reasons of literature. The author emphasizes its role in Linguistics. Since its emergence this notion caught the attention. New researches appeared. It is noted that this gives us more power to understand the process clearly. At that time we use the language more competently. One of the main goals of language learning is to acquire the ability to communicate effectively. It will make the process of teaching oral speech more effective. This article deals with the teaching in linguistics. The author emphasizes the role of it, referring to the works of scientist that have been researched in this field of linguistics. She emphasizes that since its emergence. This caught the attention of linguistics and new researches appeared. It is noted that this gives us more power to understand the communication process clearly and use

the language more competently. The analysis shows that the components are interrelated. They are interact and complement each other in the process of speech continuum.

Key words: education, oral speech, context, language

Я.Алиева

Роль мотивации на преподавании языках

Резюме

В данной статье рассматриваются к вопросу о сопоставительному анализу к традиционные и современные методы на преподавании иностранного языка. Здесь говорится о необходимости внесения радикальных изменений в существующую систему обучения устной речи на иностранном языке. Основной целью Государственной программы является формирование единой общенациональной среды образования путём внедрения и использование современных информационно-коммуникативных технологий и обеспечением возможностью качественного образования, а также создания условий для интеграции государственной системы образования в мировую систему образования. Процесс английскому языку в целом и процесс обучения речи должен базироваться на коммуникативно – функциональном принципе. Обучением устной речи должно носить целенаправленный, системный, поэтапный характер, что будет содействовать повышению эффективности данного процесса. Одной из основных целей изучения языка является обладание умением эффективно общаться на изучаемом языке. В данной статье рассматриваются вопросы обучения устной речи на английском языке в условиях языкового вуза. Здесь говорится о необходимости внесения радикальных изменений в существующую систему обучения устной речи на иностранном языке. В анализе большое внимание обращено на фактом, полученные из литератур. Автор пытается раскрыть роль упражнения. Ссылаясь на работы ученых исследовавших, а также подчеркивает ее важность. Отмечается, что эта дает воспоминать смысл во время анализа еще более ясно, а также более разнообразном колорите. Основной целью Государственной программы является формирование единой общенациональной среды образования путём внедрения и использование современных информационно-коммуникативных технологий и обеспечением возможностью качественного образования, а также создания условий для интеграции государственной системы образования в мировую систему образования. Одной из основных целей изучения языка является обладание умением эффективно общаться на изучаемом языке. Анализ показывает, что эти компоненты взаимосвязаны. Они в процессе формирования реча взаимодействуют и дополняют друг друга.

Ключевые слова: образование, устная речь, контекст, язык

Redaksiyaya daxil olma tarixi: 11.05.2019

Çapa qəbul olunma tarixi: 19.06.2019

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Nuriyyə Əliyeva tərəfindən çapa tövsiyə olunmuşdur